

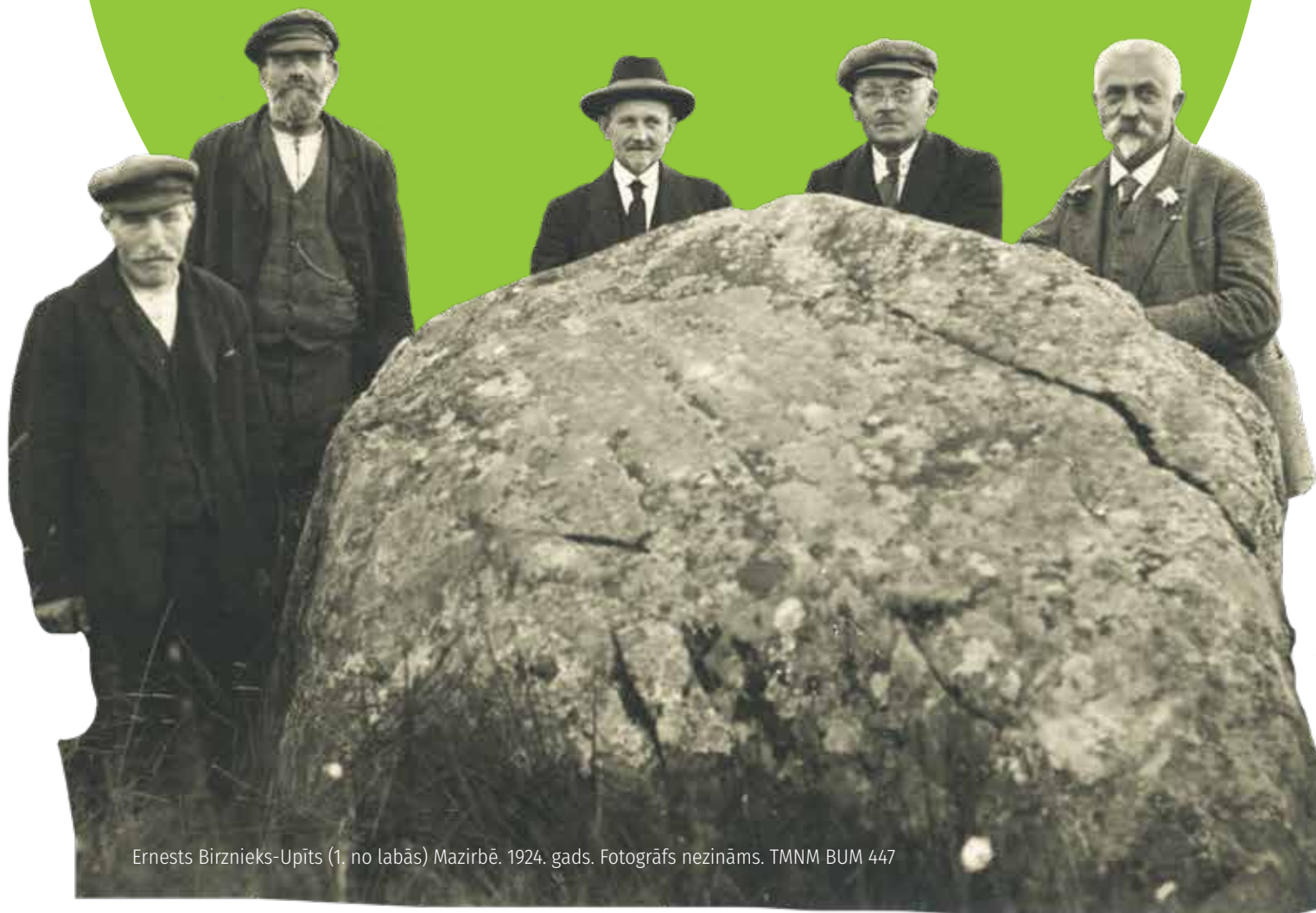
Pastariņa muzejam 55

Personībām veltītu muzeju konference

2022. gada 30. septembrī, Durbes pilī, M. Parka iela 7, Tukumā

**Personības spēks.
Rakstnieks Ernests Birznieks-Upītis
un viņam veltītais Pastariņa
muzejs laiku lokos**

Referātu tēžu krājums

Ernests Birznieks-Upītis (1. no labās) Mazirbē. 1924. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM BUM 447

Pastariņa muzejs atklāts

1967. gada 1. oktobrī kā sabiedriskais muzejs un tas atrodas rakstnieka Ernesta Birznieka-Upīša (1871–1960) dzimtajās mājās – Zentenes pagasta „Bisniekos”. 1970. gadā

E. Birznieka-Upīša memoriālo muzeju iekļāva Tukuma mākslas un novadpētniecības muzejā (tagad Tukuma muzejs). Tā kā bērnībā rakstnieks

dēvēts par Pastariņu, 1998. gadā muzejs

nosaukts Pastariņa vārdā. “Bisnieku” sēta atjaunota un tajā esošās ekspozīcijas veidotas, izmantojot rakstnieka radīto stāstu vadmotīvus. Muzeja koncepta attīstībā nozīmīga loma bijusi dažādu jomu profesionāļu, piemēram, muzeologu, filologu, arheologu, etnogrāfu, pedagogu, arhitektu, būvnieku, dizaineru sadarbībai, vietējās kopienas un pašvaldības atbalstam. Pastariņa muzeja 55. jubilejas konferencē esam aicinājuši tos pētniekus un personībām veltītu muzeju pārstāvjus, kuru uzmanības lokā nonācis rakstnieks un viņa laikabiedri, viņu savstarpējās attiecības un profesionālās saites. Esam iecerējuši palūkoties uz rakstnieka devumu Latvijas kultūrā un arī Azerbaidžānas sabiedriskajā dzīvē, jo rakstnieks trešdaļu sava darbīgā mūža pavadīja Kaukāzā. Konferences mērķis ir ne tikai atskatīties pagātnē un pavērtēt Pastariņa muzeju citu personībām veltītu muzeju kontekstā, bet arī rosināt nozares profesionāļu diskusiju par personībām veltītu muzeju darbību mūsdienu situācijā un nākotnes redzējumu.

Saturs

Ernests Birznieks-Upītis un Pastariņa muzejs laiku lokos

Mg. hist., Mg. sc. Agrita Ozola. Tukuma muzeja direktore

Ernests Birznieks-Upītis Azerbaidžānā

Phd sc. pol. Nigara Sultanova

Jānis Jaunsudrabiņš un Ernests Birznieks-Upītis Baku “Sēliskā patstāvībā līdzās kopienai”

Mg. pract. Ilze Līduma. Jāņa Jaunsudrabiņa muzeja “Riekstiņi” vadītāja

Izdevniecība “Dzirciemnieki”

Sanita Ratniece. Tukuma muzejs, Pastariņa muzeja vadītāja

“Tas Upītis, kurš goda dvēsele!” (Aspazija)

Zanda Rozenberga. Memoriālo muzeju apvienība, Raiņa un Aspazijas muzeja vadītāja

Divi Upīši laikmeta griežos

Arnis Koroševskis. Memoriālo muzeju apvienība, A. Upīša muzeja galvenais pētnieks

Birznieku dzimta

Dr. h. c. hist. Inta Dišlere. Tukuma muzeja galvenā pētniece

“Bisnieku” viensētas etnoarheoloģisko pētījumu nozīme muzeja attīstībā

Dr. hist. Rūdolfs Brūzis. Tukuma muzejs/Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs

Ernests Birznieks-Upītis un Pastariņa muzejs laiku lokos

Mg. hist., Mg. sc. Agrita Ozola

Tukuma muzeja direktore

Pastariņa muzejs veltīts populāram grāmatu tēlam Pastariņam, ko savu bērnības piedzīvojumu iespaidā radījis rakstnieks Ernests Birznieks-Upītis (1871–1960). Rakstnieks dzimis un uzaudzis Zentenes pagasta „Bisniekos”. Šī Dzirciema valsts jeb kroņa muižas viensēta pastāv vismaz kopš 15. gadsimta un tajā vairāk nekā 100 gadus saimniekojusi Birznieku dzimta. Tās slavenākais pārstāvis ir rakstnieks Ernests Birznieks-Upītis, kas tiek uzskatīts par latviešu reālā stāsta žanra radītāju un arī bērnu literatūras radītāju. Savos stāstos viņš attēlo savas bērnības vidi un Dzirciema iedzīvotājus 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā, kā arī Kaukāzā piedzīvoto satikto cilvēku likteņus.

Rakstnieks pazīstams arī kā skolotājs un bibliotekārs, tulkotājs un izdevējs, arī mecenāts. Vairāk nekā 28 gadus viņš dzīvoja Kaukāzā (1893–1921) un strādāja vairākās skolās, kā arī Benkendorfa naftas kompānijā. Visus brīvos līdzekļus viņš ieguldīja izdevniecībā “Dzirciemnieki” (1911–1915, 1921–1922), kas izdeva latviešu progresīvo literātu oriģināldarbus, piemēram, izcilo dzejnieku Raiņa (1865–1929) un Aspazijas (1865–1943) grāmatas, un cittautu autoru, tostarp Ļeva Tolstoja, darbu tulkojumus. Izdevniecībā redaktora pienākumus veica rakstnieks Andrejs Upītis (1877–1970).

Rakstniekam veltītais muzejs viņa dzimtajā sētā “Bisnieki” pastāv 55 gadus. Tas atvērts apmeklētājiem 1967. gada 1. oktobrī. Šajā laikā tas no rakstnieka veltīta sabiedriskā muzeja pārtapis par memoriālo muzeju, kas darbojas Tukuma muzeja sastāvā. Pēdējā desmitgadē veikti plaši etnoarheoloģijas pētījumi, pilnībā restaurētas muzeja ēkas, radītas jaunas ekspozīcijas un rakstnieka bērnības sētas vizualizācija. Arī paša muzeja koncepts laika gaitā mainījies: no personības dzīvesstāsta hronoloģiska atspoguļojuma līdz mēģinājumam izprast šīs personības veidošanās apstākļus un vidi, kurā izaugusi Latvijai nozīmīga radoša personība. Muzejs pēdējo 20 gadu laikā kļuvis populārs tieši tāpēc, ka sakņojas vietējā kopienā, tās dzīvesveidā un tradīcijās, ļauj izprast rakstnieka daiļrades kontekstu un piedāvā interaktīvu lauku vides iepazīšanas veidu. Lauku kultūrvides vērtībām un rakstnieka personībai, viņa literārajam mantojumam, ir bijusi liela nozīme muzeja koncepta attīstībā.

Ernests Birznieks-Upītis Azerbaidžānā

Phd. sc. pol. Nigara Sultanova
Pētniece un tulcotāja
Azerbaidžāna

Latviešu Tautas rakstnieka Ernesta Birznieka-Upīša (1871–1960) dzīve bija saistīta ar Azerbaidžānu (1893–1921), kur viņš pavadīja gandrīz trešo daļu sava mūža. Viņš bija viens no pirmajiem, bet nebūt ne pēdējais latviešu mākslas pārstāvis, kurš ieradās Azerbaidžānā. Tolaik Azerbaidžānas lielākajā naftas reģionā dzīvoja dažādu profesiju latvieši: skolotāji, bibliotekāri, jūrnieki, ārsti un vienkārši strādnieki naftas atradnēs. Viņi nodibināja Latviešu biedrību.

Rakstnieks vispirms ieradās Baku 1893. gadā, lai dotos uz savu dzīves vietu Ļenkoranā. 1895. gadā viņš pārcēlās uz dzīvi Dagestānā, kur strādāja par tautskolotāju. Pēc trim gadiem viņš pārcēlās uz Balahāniem, kur strādāja par skolotāju. Tur viņam radās iespēja vadīt bibliotēku. Pamazām viņš tika iesaistīts arī naftas kompānijas “Benkendorfs & Co” darbā kā ierēdnis. Nopelnīto naudu Ernests Birznieks-Upītis ieguldīja grāmatniecībā, nodibinot izdevniecību “Dzirciemnieki”.

Viņš dzīvoja Azerbaidžānā līdz 1921. gadam un studēja azerbaidžāņu valodu, kā arī azerbaidžāņu tautas vēsturi, literatūru un kultūru. Visiem latviešiem un azerbaidžāņiem viņš bija kā gudrākais brālis. Strādnieki viņu dēvēja par Mirzu jeb par literātu un zinātnieku. Viņa viesmīlību baudīja daudzi Azerbaidžānā dzīvojošie latvieši, arī Pirmā pasaules kara laika bēgļi. Rakstnieks sniedzis materiālu palīdzību daudziem, regulāri maksājot honorārus, tostarp dzejniekam Rainim un viņa dzīvesbiedrei dzejniecei Aspazijai, kas tolaik dzīvoja Šveicē, kā arī citiem latviešu rakstniekiem, kuri dzīvoja spiedīgos apstākļos.

Birznieka-Upīša stāsti: Eglīte Baku pilsētā, Mameds un ēzelis, Kadīriņš, Sašautais karogs, Peldošā bāka un citas, latviešu literatūras vēsturē parādījās kā pirmie mākslinieciski spilgtie literārie darbi, kas stāsta tieši par azerbaidžāņu dzīvi un sniedz arī ieskatu kaukāziešu tautu dzīves ainā kopumā.

Jānis Jaunsudrabiņš un Ernests Birznieks-Upītis Baku “Sēliskā patstāvībā līdzās kopienai”

Mg. pract. Ilze Lūduma,
Jāņa Jaunsudrabiņa muzeja
“Riekstiņi” vadītāja

Visu mūžu Jaunsudrabiņš kalpojās divām mākslām – glezniecībai, ko viņš mācījies, un literatūrai. Glezniecība stingri ietekmējusi viņa radošo darbu rakstniecībā. Arī kā rakstnieks viņš zīmēja un gleznoja, radot ilūziju par literārā tēla formām. Viņš pievērsies gandrīz visām tradicionālajām literatūras formām, rakstot liriskus dzejoļus, liroepiskas balādes, lugas, tēlojumus, stāstus un romānus.

Karam sākoties, 1914.gadā, vēl neviens neiedomāja, ka vajadzēs atstāt mājas, Jaunsudrabiņi joprojām dzīvoja Pļaviņās. Tomēr kara apstākļi viņus noveda Kaukāzā, sākumā konkrēti Baku pilsētā, uz kurieni aicināja doties Ernests Birznieks-Upītis. Ir iespēja pat strādāt algotu darbu, bet Jaunsudrabiņu saista neparastā daba. Viņš izvēlas dzīvot pieticīgi, bet radoši, izmantojot savu gleznotāja talantu un iespēju nodarboties ar tik ļoti iemīļoto aizraušanos – makšķerēšanu.

Kaukāzā viņš piedalījās kopizstādēs un izstādījās arī individuāli. Šajā periodā tapa ļoti daudz kalnu ainavu eļļā un skicējumu, attīstot un pilnveidojot vienlīnijas zīmējumu. To varam vērot viņa ilustrētās grāmatās, sākot ar “Balto grāmatu” (1914), tad E. Birznieka-Upīša “Kaukāza stāsti” un “Kaukāza kalnos” un arī paša sarakstīto grāmatu “Ar makšķeri” (1924).

Ar gadiem Jānis Jaunsudrabiņš nezaudēja savas radošās spējas un vienmēr palika pats – savs.

Izdevniecība “Dzirciemnieki”.

Sanita Ratniece
Tukuma muzejs,
Pastariņa muzeja vadītāja

Apgādam “Dzirciemnieki” līdz šim pievērsts samērā maz uzmanības un līdz ar to joprojām nav īsti novērtēts arī rakstnieka Ernesta Birznieka-Upīša ieguldījums latviešu grāmatniecības attīstībā. Pastariņa muzejs, kas atrodas rakstnieka dzimtajā sētā “Bisnieki”, cenšas atspoguļot ne tikai rakstnieka daiļdarbos attēloto lauku sadzīvi, bet cenšas pievērst apmeklētāju uzmanību arī viņa izdevējdarbībai.

Grāmatu apgādu “Dzirciemnieki” rakstnieks Ernests Birznieks-Upītis izveidoja, lai atbalstītu pēc 1905.–1907. gada agrārās revolūcijas emigrācijā nonākušos latviešu literātus, izdotu lētas, bet mākslinieciski un saturiski vērtīgas grāmatas, paaugstinātu latviešu rakstniecības līmeni un veicinātu progresīvās latviešu kultūras attīstību.

Izdevniecība darbojās laikā no 1908. līdz 1914. gadam, kā arī 1921. un 1922. gadā. Pavisam apgādā izdotas 67 grāmatas, tai skaitā Raiņa un Aspazijas, Sudrabu Edžus, Jāņa Akuratera, Linarda Laicena, Andreja Upīša, Ieviņa, Anduļa un vēl daudzu citu rakstnieku darbi.

“Tas Upītis, kurš goda dvēsele!” (Aspazija)

Zanda Rozenberga

Memoriālo muzeju apvienība,

Raiņa un Aspazijas muzeja vadītāja

Ernesta Birznieka Upīša un latviešu dzejas karaļpāra draudzība un kopējais veikums palīdzējis stiprināt latviešu literatūru un nacionālo pašapziņu sarežģītā vēstures posmā. Savstarpējā dvēseļu bagātināšanās un radniecība dara šo draudzību tik īpašu, ka stāsts par to ir aizraujošs arī šodien!

Ernests Birznieks-Upītis ciešāku pazišanos ar latviešu dzejas karaļpāri Raini un Aspaziju uzsāka 1906. gada decembrī, kad, pavadīdams atvaļinājumu Parīzē, kopā ar citiem tur sastaptiem tautiešiem nolēma izdot rakstu krājumu “Kopums”, pieaicinot Raini par tā redaktoru.

Šajā laikā (1905–1920) Rainis un Aspazija bija apmetušies uz dzīvi Šveicē, Kastaņolā, bēgdami no draudošajām represijām dzimtenē, kur Raiņa revolucionārā darbība bija kļuvusi par draudu viņu dzīvībai.

Tā paša gada nogalē Ernests Birznieks-Upītis pēc dzejnieku uzaicinājuma viesojās Kastaņolā, kur visi trīs kopīgi apsprieda grāmatu izdošanas plānus. Ernesta Birznieka-Upīša un dzejnieku savstarpējā sarakste turpinājās līdz pat 1914. gadam.

Ernesta Birznieka-Upīša dāsnais finansējums ļāva nodibināt apgādu “Spēks”, vēlāk arī izdevniecību “Dzirciemnieki”, kur Rainis un Aspazija publicēja savus oriģināldarbus, tādējādi realizēdami savu talantu finansiāli un eksistenciāli sarežģītos apstākļos un sniedzami nozīmīgu pienesumu latviešu literatūrai. Saziņu un izdevniecības darbību pārtrauca karš, krietni izpostot iepriekš rūpīgi kopto kultūras lauku.

Pēc atgriešanās no Kaukāza Ernests Birznieks-Upītis 1921. gadā Rīgā tikās ar Raini jau kā Latvijas Mākslas departamenta direktoru, un vēlāk sekoja vēl vairākas sirsnīgas tikšanās.

Ideālisms, dvēseļu radniecība ir tās vērtības, kas vieno Ernestu Birznieku-Upīti, Aspaziju un Raini. Literatūrzinātniece Gundega Grīnuma savā darbā “Viņpus Alpiem” par Ernestu Birznieku-Upīti raksta: “Latviešu lielā dzejniekpāra ideālu, poēzijas un augsto tikumisko kritēriju piestrāvotā mākslas pasaule viņam (Ernestam Birzniekam-Upītim) aizvien šķitusi dziļi radniecīga. [...] Varbūt tieši Raiņa un Aspazijas glābšana no bezizejas ir viņa galvenais dzīves uzdevums. Morāls un patriotisks pienākums arī pret cietējiem dzimtenē. Pret savu apdraudēto tautu. Misija.”

Divi Upīši laikmeta griežos

Arnis Koroševskis

Memoriālo muzeju apvienība,

A. Upīša muzeja galvenais pētnieks

1. Ernests Birznieks-Upītis (1871–1960) un Andrejs Upīts (1877–1970) faktiski ir vienas paaudzes rakstnieki, kuri literatūrā debitē salīdzinoši neilgi viens pēc otra.

Birznieka-Upīša pirmās publikācijas top jau ap 1893.–1895. gadu, bet Andrejs Upīts prozā debitē 1899. gadā. Lai arī abi rakstnieki dažādu vēsturisku un sociālu iemeslu dēļ ilgstoši tika skatīti kā „Tautas rakstnieki” (tituls, kāds abiem tika piešķirts padomju okupācijas laikā – A. Upītim – 1943. gadā, bet Birzniekam-Upītim – 1947. gadā), abu radošajā darbībā un dzīves gājumā ir pamanāmas vairākas interesantas paralēles un arī krustpunkti.

2. Gadsimtu mijas situācijā Andrejam Upītim latviešu literatūrā trūkst piemēru, no kuriem aizgūt noteiktas literāras tradīcijas, tādēļ galvenokārt viņš mācās no 19. gadsimta krievu un franču literatūras klasiķiem, bet par būtiskām ietekmēm kļūst arī divi tobrīd jaunie latviešu klasiķi. Par vienu no tādiem kļūst tieši Birznieks-Upītis. Aizgūts tiek gan „mazā cilvēka” arhetips (jo īpaši – no „Pelēkā akmens stāstiem”), gan princips veidot noveļu vai stāstu ciklus pēc vienotiem motīviem vai tēmām.

3. Izcils piemērs tam, cik ļoti līdzīgi laikmetu izjūtuši un pauduši savā prozā abi autori, ir Andreja Upīša noveles „Uz tiltiņa” (1906) un Ernesta Birznieka-Upīša stāsta jeb tēlojuma „Zem ābeles” (1906) sastatījums. Abi latviešu rakstnieki ir vieni no pirmajiem, kas aplūko 1905. gada revolūcijas seku traģisko pusi; vēl jo vairāk – abi īsteno inovatīvas formas un mākslinieciskos paņēmienus savos prozas darbos.

4. Abus rakstniekus vieno kopdarbs dažādu literāru darbu sagatavošanai uz izdošanu – „Dzirciemnieku” apgādā, vēlāk – literārajā žurnālā „Domas”. Būtiski minēt, ka tieši Birznieks-Upītis ir piedāvājis veidot literāru rakstu krājumu, kas vēlāk kļūst par Andreja Upīša vadīto almanahu „Vārds” (divos sējumos, 1912–1913).

5. 1915. gada jūlijā Upīts evakuējas no Latvijas un dodas uz Baku, Azerbaidžānā, kur satiek Birznieku-Upīti. Baku rakstnieks uzturas līdz septembrim. Atrazdamies Azerbaidžānā, Upīts saraksta lielu daļu romāna “Renegāti”, taču neilgā uzturēšanās ārzemēs uz rakstnieku atstāj lielu iespaidu – tas tiek ierakstīts dažos literāros darbos un arīdzan atmiņās.

6. Karā piedzīvotās bēgļu gaitas atstāj uz Upīti lielu iespaidu, jo sevišķi Baku pavadītais laiks. Pārsteidzoši, bet pirms vairāk kā gadsimta tapusi novele "Aina Smilga" (1917) tematiski izrādās ārkārtīgi atbilstoša šībrīža Eiropas ģeopolitiskajai situācijai un ar nekontrolējamo bēgļu masveida kustību saistītajiem jautājumiem. Īpaši uzsvērtā spriedze starp ceļojošu sievieti un šķietami draudīgajiem Kaukāza izcelsmes vīriešiem, taču vienlaikus noveli var interpretēt kā kara virpulī iekļuvuša, nevainīga un "lieka" cilvēka cīņu ar nevaldāmu ārpriātu un necilvēcību.

7. Bēgļu gaitu laiks ir vienojošs vēl pāris literāros darbos. Visbūtiskāk pakavēties pie noveles "Aizlauztiem spārniem", kas vairāku iemeslu dēļ uzskatāms par vienu no mākslinieciski spēcīgākajiem un reizē neparastākajiem Upīša īsprozas darbiem. Centrālais tēls, tieši tāpat kā ne visai plašais personāžs, netiek minēts vārdā. Nenoteiktību pastiprina tas, ka nav zināms nekas par viņa pagātņi un arī pašreizējiem apstākļiem – novelē minimāli atklāts, ka abi ar līgavu ir bijuši evakuācijā, taču līgava nezināmos apstākļos gājusi bojā; tagad līgavainis, tikpat kā inerces vadīts, kļūst pa Krievijas rietumu vai Mazkrievijas (tagadējās Ukrainas) austrumu daļu. Līgavas atdusas vietu viņš vairs nespēj atrast, jo pārdomu laikā un stacijas burzmā pazaudē zīmīti ar norādēm. Tātad cilvēks, kurš kara vājprātā ir pazudis laikā un telpā; pazaudējis identitāti un saikni ar dzimteni. Darbības un intonatīvo gausumu papildgātina ārkārtīgi plašie un Upīša īsprozai netipiski jutekliskie dabas apraksti un fotogrāfisks ainaviskums.

Noveles laikā īsti netiek racionāli izskaidroti notikumi, tāpat nav skaidri zināma varoņa psiholoģija: no vienas puses, Upīts situāciju rāda it kā tieši no galvenā varoņa skatpunkta, no otras puses – tā ir ārkārtīgi inerta, noslēgta un nedefinējama pasaule. Varonis ir kā svešinieks svešā pasaulē un vienlaikus svešinieks arī pats sev. Šādi poētikas elementi un motīvi liek noveli sastatīt ar vairākiem citiem spilgtākajiem gadsimta sākuma latviešu modernisma īsprozas darbiem, piemēram, Viļa Plūdoņa psihodramu „Fantāzija par puķēm” (1911). Vienlaikus vairāki mākslinieciskie paņēmieni ļauj visai droši apgalvot, ka Upīts ar noveli „Aizlauztiem spārniem” mazliet apsteidz Rietumeiropas literāros procesus (vismaz eksistenciālisma filozofijas kontekstā!) vai iekļaujas tajos. Vairāki motīvi – mirusī mīļotā sieviete, pakāpenisks vājprāts – rada arī neignorējamas līdzības ar jau minēto Jaunsudrabiņa romānu „Nāves deja” un pat ar Birznieka-Upīša stāstu „Janeļa pošanās uz Latviju” (1922/1924), kurā cilvēks vairs neatrod spēkus, lai atgrieztos dzimtenē. Upītim tā ir neizdevusies atgriešanās pagātnes laiktelpā, kas kļuvusi deformēta un depersonalizēta, Birznieka-Upīša stāstā – nenonākšana līdz iedomātajai nākotnes laiktelpai.

8. Andrejs Upīts literatūras kritikā vienmēr komplimentāri vērtējis E. Birznieka-Upīša daiļradi, dēvējot viņu par rakstnieku, kurš „nemāca un nesprediķo, tikai vēro un tēlo”: „kā reālists, viņš romantiķu apjūsmotā lauku pasaulē vispirms saskata ēnas puses, darba nospiestus, materiāli un morāliski cietējus ļautiņus, kuru liktenis nav viņu pašu, bet dzīves un apstākļu nelokamā varā.” Īpaši slavēta rakstnieka spēja radīt psiholoģiski pārliedzinošus tēlus: „Viņš uztver tikai divus-trīs iezīmīgus momentus cilvēka pārdzīvojumus un ar nedaudziem asiem cirtieniem liek noģīst veidojamā tēla īpatnējo seju. Pie tam viņš paliek tikpat objektīvs kā visi lielie reālisma mākslinieki, neuzbāžas ar saviem personīgiem prātojumiem un norādījumiem, bet prot ar tēlojumu pašu noskaņot lasītāju mākslinieciski nodomātā un aptvertā virzienā.”

Birznieku dzimta

Dr. h. c. hist. Inta Dišlere

Tukuma muzeja galvenā pētniece

Pētījums par novadnieka Ernesta Birznieka Upīša dzimtu (1871–1960) patiesībā tika uzsākts jau 2000. gadā, gatavojoties dzirciemnieku ģimeņu saietam. Aizvadītajā laikā palielinājušās pētniecības iespējas, kas ļauj izsekot Dzirciema Bisnieku sētas iedzīvotāju, rakstnieka un viņa dzimtas gaitām no 19. līdz 21. gadsimtam. Šo pētniecību veicina sadarbība ar Birznieku dzimtas pēcnācējiem.

“Bisnieku” mājas atradās hercoga, vēlāk kroņa Dzirciema muižas robežās. Gadījumos, kad izmira saimnieka dzimtas vīrieši, muižas nomnieks vai pārvaldītājs pārvietoja uz attiecīgo sētu kādu jaunu ģimeni. Birznieku dzimta ienākusi Dzirciemā ap 19. gadsimta divdesmitajiem vai trīsdesmitajiem gadiem no tagadējā Neretas novada Lielzalves. Zināms, ka līdz tam Bisniekus no 1785. gada apsaimniekojušas vismaz četras saimnieku ģimenes. No Birznieku dzimtas pirmais vīriešu kārtas pārstāvis par saimnieku “Bisniekos” ielikts ap 1837.–1838. gadu.

Rakstnieka vectēvs Jānis 1836. gadā bija Dzirciema „Branču” saimnieks. Pirmais Jāņa un viņa sievas Trīnes dēls Fricis – rakstnieka tēvs – dzimis 1837. gada 29. novembrī “Brančos”. Rakstnieka vectēvs Jānis Birznieks saimniekoja “Bisniekos” vismaz no 1850. gada līdz savai aiziešanai mūžībā 1863. gadā. Pēc tēva nāves viņa vecākais dēls Fricis kļuva par „Bisnieku” saimnieku. Viņš apprecēja Doroteju (Caroline Charlotte Dotothea) Freibergu, Dursupes „Kalēju” krodzinieka Kārļa Freiberga un viņa sievas Billes meita. Viņu ceturtais bērns bija Ernests, kas pazīstams kā Pastariņš.

“Bisnieku” viensētas etnoarheoloģisko pētījumu nozīme muzeja attīstībā

Dr. hist. Rūdolfs Brūzis
Tukuma muzejs/
Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs

Zentenes pagasta Dzirciemā esošā “Bisnieku” viensēta piederīga Ziemeļaustrumkurzemes kultūrreģionam. Īpašu uzmanību šīs teritorijas etnogrāfijas jautājumiem Tukuma muzejs veltījis kopš 1995. gada, kad plašākā mērogā attīstīta novada kultūrvides izpēte. Šajā pētniecības virzienā iekļauta arī Ziemeļaustrumkurzemes tautas celtniecības apbūves izpēte. Tāpēc 2004. gadā tika sagatavots “Bisnieku” viensētas arhitektoniskais projekts un pēcāk uzsākti rekonstrukcijas – restaurācijas darbi. Nepieciešamības pēc arheoloģiskās izpētes metodēm radās kūts rekonstrukcijas gaitā. Toreiz nācās konstatēt, ka ēkas atrašanās vieta nosakāma visai aptuveni. Arī strādājot pie vāgūža un staļļa restaurācijas, atklājās, ka ēka visai īpatnā veidā pārbūvēta un tās apjoms samazināts. Apjomīgi arheoloģiskās izpētes darbi “Bisnieku” viensētā veikti no 2010. līdz 2021. gadam, sešu sezonu garumā. Pētījumu virsmērķis bija fiksēt apbūves sistēmas izmaiņas viensētā par to periodu, kas plašāk nav nolasāms citos avotos. Pētījumu rezultātā viensētas septiņu celtnu būvvesture no 17. līdz 20. gs., rekonstruēts viensētas plānojums un tās būvperiodi, uzkrāta apjomīga senlietu kolekcija un “Bisnieki” kļuvuši par Baltijas valstīs plašāk pētīto etnogrāfisko kompleksu. Etnoarheoloģiskās izpētes rezultātā Tukuma muzeja krājums papildināts 1525 senlietām, kuru izpēte vēl jāturpina.

"Bisnieku" vecsaimniecība Dzirciemā. Foto: Marketinga un komunikācijas aģentūra SIA "Esplanāde", 2018

Referātu tēžu krājums

Konferenci organizē: Tukuma muzejs

Tēžu autori: Rūdolfs Brūzis, Inta Dišlere, Arnis Koroševskis, Ilze Līduma, Agrita Ozola, Sanita Ratniece, Zanda Rozenberga, Nigara Sultanova

Dizains: Ieva Marta Gintere. Makets: Ģirts Bārenis. Sastādītāja: Agrita Ozola

Izdevējs: Tukuma muzejs, 2024

Par tekstu literāro redakciju atbild referātu autori

ISBN: 978-9934-9183-4-6

2022. gada 30. septembrī, Durbes pilī, M. Parka iela 7, Tukumā